

Ի բանիցս յայսցանէ երկուցիալ Արքայ
և նախարարքն՝ իրրե Պետրոս Հայրապետ
ոչ յանձն էառ վերստին զԵթոնն ըստ
Թախանձանաց նոցա, (1036թ.) հրաւի-
րեցին զՅովսէփ Աթուղեկոս Աղուանից
հանդերձ Ապիսկոպոսօք իւրովք, և ար-
քայն ժողով արարեալ Ապիսկոպոսաց,
Աւարդապետաց և կրօնաւորաց յԱնի քա-
ղաքի, որպէս ասացեալ է մեր ի պատմու-
թիւն ժողովոցն ի հատորն 5, անդ պար-
տաւոր դատեն զՎեոսկորոս, և ընկեցեալ
յԵթոնոյ իշխանութեան՝ պատառնէ ըզ-
Վօղն զոր ընդ զլեռով կրէր ըստ սովորու-
թեան Ժամանակին, զոր և յաքսորս առա-
քեցին ի վանս իւր ի Սանահին, և ածեալ
վերստին զՊետրոս յաթոնն՝ եղին ի վե-
րայ ամենայն ձեռնադրելոցն առ ի Վե-
ոսկորոսէ, զապաշխարութիւնն՝ ընդ բանիւ
առնելով զնոսա:

(Ի յԵԴՈՒԹԵՄ)

ԱՐԷԼ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ս. ՀՌԻՓՍԻՄԷ:

(Անցել էն էն ճաշարդ)

Գիշերուան երրորդ Ժամն էր, ըստ ար-
քունի վայելչութեան, Ժողովուրդը հար-
սանեաց հանդէսը կկատարէր: Նոյն գի-
շերը Աւահագնի մեհենին մէջ նորա
բազնին առջև Հայոց Թագուհին պիտի
ներկայանար, ուր Թագաւորին և ազգին
հաւատարմութեան երդումը տալով պի-
տի պատկուէր. ուստի բոլոր մեհեաննե-

րը զարդարուած էին ոսկով, արծա-
թով և ռսկեհուռն դիպակներով, որոնք
այն օրը Թագաւորը կընծայէր ի պատիւ
և ի շնորհակալութիւն դից, մանաւանդ
Աւահագնի բազնինը քան զամենը շքեղ
էր: Ինքը Աւահեվահանը Աւահագն տա-
ճարին ներքին սրահին մէջ բարձրահա-
սակ և վիթխարի ձուլածոյ ոսկի անդրի
կանգնած էր արծաթի պատուանդանի
վերայ. ճակատը Թեատարած արծիւ մը
կտաւառնէր. ձեռքերէն սրածայր կայ-
ծակներ կտեղար, և պատուանդանին
տակը վեշապներ օտնձուած էին, որոց
վերայ ահարկու աչքով կնայէր: Իսկ
քրմապետը անդադար բազնինը բորբոքե-
լով սպիտակ ցլոյ մը եղջիւրներէն բըռ-
նած Թագաւորին և Թագուհւոյն զալս-
տեան կսպասէր:

Բայց Թագուհւոյն առաքանտէն ոչ
որ լուր չուներ. և մինչդեռ ամբոխը դի-
զուած մեհենին դուռը կսպասէր, Թա-
գաւորական ապարանից դռները ճանչե-
լով ետէ ետե բացուեցան, արքունի
աիգաւոր պահապանք զարհուրած ծա-
նապարհ կրանան, և մէկ աղջիկ մը վա-
ղեց դուռս ելաւ: Արնթանայ քաղաքին
մէջ, զլուխը բաց, սեւագոյն մազերը խառն
ի խուռն ուսերէն կախուած կծիւան, ըզ-
գեստը պատռած, երկու ձեռքը ամ-
փոված մերկութիւնը կծածկէ. ճանա-
պարհին ոչ մէկ տեղ կանդ չառաւ, ոչ
մէկու մը հետ խօսեցաւ, վազելով կեր-
թայ:

Հասնինք ետեէն: Վաղաքին ծայրը
հնձանքին մօտիկ ստուեր կերևի. կենանք
դիտենք, և տեսնենք Թէ ո՞չ է. ինչո՞ւ
տարածամ հոս կպտըտի: Ահա ձայն

լսուեցաւ. ծանօթ է մեզ. Հայոց թագուհին է՝ առաքաստէն փախստական: Այն ձայնը կրկին լսուեցաւ աւելի ազդու. « Ելէք, կգոչէ, ելէ՛ք, սիրելի ընկերակիցք, յաղթեցի բռնաւորին, և ազատեցի զիս նորա պիղծ ձեռքերէն », և կրկին վազելով կրնթանայ, կհասնի մինչև Արտաշատի քաղաքին ճանապարհին զլուսը, և հոն ծուներ կգնէ:

Եւան խիոյն ընկերակիցք, և զինքը փնտռելով դէպի Արտաշատու ճանապարհը սկսան երթալ. քիչ մի հեռուէն սրտառուէ ձայն մի լսեցին, որ լալազին կաղօթէր Աստուծոյ. Հռիփսիմէն էր այն, որ ցանկութեամբ մոլեալ թագաւորին յաղթելով և քաղաքին փողոցներէն ընթանալով հոն կհասնէր. խնդութեամբ պատեցին և փարեցան իրեն: Իսկ Հռիփսիմէ սկսաւ պատմել նոցա վայրենամիտ թագաւորին հետ կռուածը, և թէ ինչպէս զինքը բռնութեամբ ապարանք տանելով առաքաստին մէջ արգելեցին. կը նկարագրէր հարսանեաց հանդէսը, և թագաւորին անօրէն չար կամացը հակառակելով հետը ողորած յաղթածը՝ իւր սրբութիւնը անարատ պահելով, կներկայացնէր վեթիւրի հսկայ թագաւորին սարսուծութիւնը, և թէ ինքը ինչպէս Թագաւոր պահապան զօրաց մէջէն ոչ ոք իրեն ընդդիմանալ չկարենալով՝ առաքաստէն կփախէր: Ասոնք պատմելով նոցա կցուցանէր զգետը՝ որ բռնաւորը պատառ պատառ արած էր:

Իսկ թագաւորը ինչ կրնէ, առաքաստը թափուր, թագուհին չկայ, ցանկութիւն, կատաղութիւն և ամօթ զինքը կտագնապեն, կատղած կըմոռնէ ապարանքը

թնդացնելով. այն հրաշագեղ օրիորդին յիշատակը մոռնալ չկրնար. հնարք կը մտածէ, պարզեւ, իշխանութիւն կխոստանայ ո՛վ որ այն աղջիկը համոզէ և իրեն բերէ. բայց ոչ ոք թագաւորին կըրնայ սցգ բանը խոստանալ:

Ահա դիշեր էր. գունդ մի զօրք առջևներէն բազմաթիւ ջահեր և կանթիղներ արքունի պողոտայէն ձևալով կանցնէր. պահապան գունդը քաղաքին մէջ քայլելով կհսկէր, նուազարանաց ձայնը լռեցնել տալով ամբոխը կցրուէր, պատուիրելով որ հարսանեաց հանդէսը դադրեցնեն: Բայց խուճապ խուճապ կվազէր կերթար ժողովուրդը հետաքրքրութեամբ զօրքին ետեւէն. հնձանքին քով զօրքը կեցաւ. հաղիւ դիշեր ժամանակ ջահերուն լուսով կարելի է զերենք ձանձալ. թագաւորին իշխաններն էին զօրօք, և դահճապետը դահճիճներով:

Հնձանքին քովերը խուճապ մը կերելի՝ որք շփոթած կուլան: Առաջ անցաւ մէկը զօրքը ձեղքելով. դահճապետն էր այն, որ սուրը պտտենէն հանելով սկսաւ առաջ երթալ դէպի երեւած խուճապ. վրան նայողը կտարսափի. ձեռաց երկսայրի դաշոյնը արեան կաթիլներէն ժանգոտած էր. թագաւորը ընտրած էր զինքը իբրեւ քաջ և հաւատարիմ՝ դահճաց մէջէն քան զամենը անգութը, և պատուիրած էր սաստիւ անթերի հրամանը կատարել. թիկունքը և լանջը նոյնպէս և թեւերը երկաթապատ մինչև արմուկը կը հասնէր. իսկ ծղիբը և սրունքը մերկ էին. բարձրահասակ և ուժեղ կերեւէր ամեն դահճիճներէն: Ահաւոր լուծութիւն տիրած ամբոխին վերայ, սրտերն դողալով՝ աչ-

քերն տնկած դաճապետին վերայ՝ կըստասէին թէ ի՞նչ հրաման պիտի լսեն և կամ ի՞նչ դժնդակ հանդէս պիտի տեսնեն:

Վաճապետը մէյմը չորս բոլորը նայելով սուրը ծօծեց, և մէկէն երկու կարգ դաճաց եկան երկու կողմը կանգնեցան. իսկ ինքը երեք քայլ յառաջ երթալով ահաւոր ձայնիւ մահապարտը կանչեց. այն խուճիւն մէջ շփոթութիւնը և աղմուկը աւելցաւ: Տեսնենք ջահերուն լուսով թէ ի՞նչ կանեն ու կուլան սրտաշարժ և կծին, և մէկու մը հետ զիրկընդ խառն վերջին ողջոյն կուտան սիրոյ, և չեն թողսւր զինքը որ երթայ: Բայց դաճապետը կատղեցաւ, դաղանի պէս մանչելով հրամանը կրկնեց և մահապարտը կանչեց այնպիսի ձայնիւ՝ որ քովը կանգնող դահիճք անգամ անգրէն ցնցուեցան. և ահա մէկը հազիւ ինքը զինքը ընկերակցաց ձեռքէն ճողոպրելով վաղեց, եկաւ դաճապետին ընդ առաջ: Քան զդահիճը բարձրահասակ, սեւագոյն մազերով դեռահաս չքնաղ օրիորդ մը էր. իսկ ամբոխը օղմկեցաւ մահապարտը տեսածին պէս, Հայոց թագուհին է գուչեց:

Տեսէք Հայոց դիւցազնացեալ հրաշալի թագուհին դաճաց մէջ անխռով և աներկիւղ կանգնած, և որ արքայական առաքանտին արժանի համարուած էր՝ արդ մահապարտի պէս անարգութեամբ կմեռնի: Հայաստանի փրկութեան ժամը հասած, Վրիգորի տառն և չորս տարուան աղաչանքը լսած Եստուած՝ զթութեան և ողորմութեան վճիռը կրնաքելու կուսական անբիծ կաթիլ մը կզահանջէր: Վռչեցէք, սպառնացէք, թող

իջնայ Ենահիտ պիղծ բազինէն, թող փախչի Վահէվահեան Վահագն Տօրոսի շնաները, սրբեցէք նոցա պիղծ տաճարները, և Հռիփսիմէի պաշտած Եստուծոյն երկրպագելի սուրբ անունը իւր արեամբը բազնաց վերայ գրեցէք. զնացէք Երտաշատ, աւետիս տուէք Հայոց Խոստովանող սուրբ Տօրը, և Հաւարշանէ Սանդուխտի կուսական մաքուր արիւնէն բողբոջած շուշանները քաղելով բերէք Հայոց հրաշագեղ թագուհւոյն ողջախոհ ճակատը պսակեցէք: — Բայց ո՞վ է այն դահիճը, որ սուրը սիրտը պիտի մխէ. կոտորեցէք այն երկաթը, կտրեցէք անդամին ձեռքը: — Վահիճք իրարու հրեն կնային, դաճապետը մոլորած՝ երկայն ասուն հրաման անել չկրնար:

Իսկ Հռիփսիմէ դեռ դաճաց մէջ կանգնած՝ բոցավառ աչքերով երկինք կը նայի. ո՞ր կմնար Ենահիտ, և ո՞ւր Եստուղի. դեռ հեթանոսք ոչ այնպիսի դիւցազն և ոչ գեղեցկութիւն տեսած էին: Բայց թագաւորին սուրհանդակները ետեւէ ետեւ կհասնին. ուստի դաճապետը կտագնապի, և հրաման կանէ նախ մահապարտին լեզուն կտրել, որով թագաւորը կնախտէր, և չէր հաւանէր նօրէն կամացը: — Տեսէք անարգ երկաթը դաճաց ձեռքը կշողայ, և բարձրացնի է մինչև Հռիփսիմէի կուսական ճակատը. — թողէք, թողէք, նախ ես ողջախոհ ճակատին հոգւոյս համբոյրը նուիրեմ, ապա դուք դահիճք ձեր հարուածը. օրիորդք Հայոց, որ կօրէք զՀռիփսիմէ և նորա ողջախոհ վարուց հետևող էք, գնացէք յաղթանակը տեսէք:

Յանկարծ հեթանոս ամբոխը դարհուրելով աղաղակեց. դահճաց մեջէն աւելի գթասիրտները սուրբը ձեռքերէն ձգեցին. դահճապետը երեսը մէկդի դարձուց, և օղուն մէջ ջահերուն և կանթեղներուն լուսով արիւնեաների սուր մը կիայլէր, որ ըստ դահճապետին հրամանին՝ հարուածը տալով դեմնատարած տասորայեց. կիսափակ աչքով կհեծեծէ, յորդահոս արիւնը զգաստ բերանէն վազելով զինքը կնկրկէ. թող գոյ թագաւորը այս փառքին ականատես լինի: Բայց դահճապետը այս ատեն դահճաց նայեցաւ և ուրիշ հրաման մի տուաւ, որք զիշատիչ դազանաց նման յարձակեցան ամենքը մէկ շօխիսիմէի վերայ, և ըզգեստները պատրուելով մերկացուցին զինքը, տանջանարանը կազմուած չորս ցից զետինը դամուած էր, որոց երկուքին ձեռքերը կապելով և երկուքին ոտքերը, բորբոքեցին ջահերը և կանթեղները, և սկսան պարկեշտասուն մարմինը այրել:

Փութա Վայիանէ, գնա հաւատաբխ սանդ տես, ինչպէս թագաւորաց փառքերէն չխարուեցաւ, նոյնպէս մահուան չարչարանքներէն աներկիւղ և անսասան՝ կանթեղներուն բոցերուն մէջ ձինձերելով կասլորի. զգուէ սուրբ մարմինը՝ զոր արժանի չեղան թագաւորք զգուիլ, որ տանց արքայական առաքատը, չընդունեց՝ երկրաւոր մեծութիւնքը. և ինչպէս հոգւով նուիրեալ էր՝ արդ կեանքը ևս Աստուծոյ կրնծայէ. համբոյրէ սրբափայլ մարմնաւ աչքերը՝ զոր դու Աստուածային շնորհաց լուսով արծարծած՝ բազկացդ վերայ զինքը սնու-

ցիր:—Իսկ դուք դահիճք, զթացէք, թողէք որ չարչարանաց ցաւերը անդորրութեամբ քաշէ:

Բայց անդորմ են, նորանոր տանջանքներ կպատրաստեն:—Վոչեց դահճապետը կրկին, դահիճք սարսափած երեսը նայեցան. և վերջին հրամանը արւածին պէս՝ ոմանք սրբով աչքը կփորեն, ոմանք զողը քարեր կթափեն, և ոմանք ալ դեռ զինքը կենդանի տեսնելով՝ կտոր կտոր կյօշօտեն:

Միւսաւ գոչեց դահիճներէն մէկը. դահճապետը դարձաւ ամբոխին և ասաց. «որ ոք թագաւորին հրամանը կանարգէ՝ այսպէս կկորսուի», և ձեռքի դաշոյնը պատեանը դնելով՝ նոյն հրամանը դահճաց ևս տուաւ: Իշեանները կփութան երթալ թագաւորին խնայել, և ամբոխը սարսափած իւրադարձապատ կդառնայ:

Իսկ մեք երթանք սրբոյն շօխիսիմէի. Աստուծոյ սիրելի Վկային օսկերքը համբուրելով՝ Հայաստանի փրկութեան համար աղօթենք:

Մ. ՊԱՆԱՆ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ.

(Անդէալ Լեւն Տաղեալ)

Ինչո՞ւ ուրեմն չենք կարող եղբայրացնել, որ մի սրտչալ տեղի վայրենի կենդանիներ ի մի քանիսի մէջ էլ կարող է երեւիլ որեւիցէ առանձնական յատկութիւն կազմակերպութեան մէջ. զոր օրի-